

GR 171 De Pinós a Paüls

Etapa 5 • De Forès a Vimbodí

18 d'Abril de 2015

Secció de Senders del Club Muntanyenc Mollet

Una etapa més, una comarca més. En aquesta cinquena etapa entrem de ple a la Conca de Barberà. Una comarca que s'estén, administrativament, més enllà dels límits geogràfics i paisatgístics de la pròpia 'Conca', en sentit estricte. En l'escrit habitual que ens acompanya, us fem cinc cèntims d'aquesta terra.

La Conca de Barberà

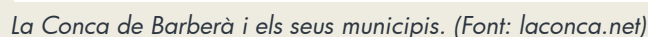
La geografia

La Conca de Barberà se situa al nord de la província de Tarragona. Limita al nord amb la Segarra, al nord-est amb l'Anoia, al sud-est amb l'Alt Camp, al sud amb el Baix Camp, al sud-oest amb el Priorat, a l'oest amb les Garrigues i al nord-oest amb l'Urgell. Molts veïns, alguns dels quals han 'perdut' algunes de les seves terres per a formar part de la Conca, com veurem tot seguit.

La Conca és una gran fossa excavada pels rius Francolí i d'Anguera, al sud de la Depressió Central. La Serralada Prelitoral la separa del Camp de Tarragona. Aquesta comarca fou creada per la Generalitat de Catalunya en la divisió comarcal de 1936, unint tres zones limítrofs però que pertanyien a tres comarques naturals prou diferents:

- La Conca estricta (sector centre i sud de la comarca). Comprèn els municipis de Vilaverd, Montblanc, l'Espluga de Francolí, Vimbodí i Poblet, Blancafort, Pira, Barberà de la Conca, Forès, Solivella, Sarraí i Rocafort de Queralt.
- La Baixa Segarra (sector nord de la comarca). És la zona sud de l'altiplà de la Segarra; i compta amb una orografia molt diferent de la resta de la comarca. Comprèn els termes de Pontils, Les Piles, Conesa, Passanant i Belltall, Savallà del Comtat, Llorac, Vallfogona de Riucorb i Santa Coloma de Queralt. Aquesta zona de la comarca pertany a tres conques hidrogràfiques diferents: la de l'Ebre, a través del riu Corb; la del Llobregat, a través de la riera de Clariana, afluent de l'Anoia, i la del Gaià.

- El clima de la Conca és de transició, entre el mediterrani marítim i el continental, de l'interior. La pluviositat anual és d'uns 550 mm, quantitat que arriba a 600 mm a les parts

La Conca de Barberà, des del coll de Forès, i tal com la vam veure en la darrera etapa del GR. (Foto: J. Luque)

marginals més altes. Els màxims de pluges es produeixen a la tardor i a la primavera. A la tardor sovintaja la boira, anomenada *urgellenca*. La temperatura mitjana al fons de la Conca és de 13,3 °C (5,4 °C a l'hivern i 21,5 °C a l'estiu). La temperatura màxima està lleugerament per sobre dels 38 °C, al juliol, i la mínima, -10,5 °C, al febrer. La mitjana de la Pena (muntanyes de Prades) és d'11,7 °C, i la de Santa Coloma de Queralt, 9,8 °C. La vegetació hi és força variada. La plana de Montblanc i de l'Espluga de Francolí pertany encara al domini de l'alzinar (*Quercus ilex*) amb marfull (*Viburnum tinus*). Les terres altes septentrionals presenten carrascar (propi de les zones de clima continental), i als indrets més frescos, comunitats vegetals de roure valencià (*Quercus faginea*). Les muntanyes de Prades mostren una zonació d'estatges que comprèn l'estatge basal de l'alzinar amb marfull, el de l'alzinar muntanyenc (de 800 a 1100 m), i vegetació submediterrània als altiplans i cims superiors. Les carenes exposades al vent duen una vegetació de coixinets espinosos.

La demografia i l'economia actuals

L'activitat econòmica més extesa a la Conca és l'agrària. Una activitat que està força influenciada per l'orografia i la climatologia de la comarca. A l'extrem nord-oriental de la comarca, en terres de l'anomenada 'Baixa Segarra' hi predominen els cereals, fonamentalment blat i ordi. La Conca estricta és una àrea de policultiu, on la vinya té relativa importància, amb extensions de petita i mitjana dimensió. A la zona de les muntanyes de Prades, en els municipis de Vimbodí i Vallclara, predomina l'avellaner i el castanyer. Finalment, una de les fesomies més prevades de la comarca és la coexistència d'aquests conreus amb les superfícies forestals arbrades enmig de les zones de conreu.

Montblanc, la capital de la comarca. (Font: © Fototeca.cat)

La superfície agrícola de la comarca es distribueix entre terres llaurades (57 %, unes 27700 ha), pastures permanents (6 %), terreny forestal (30 %) i altres (8 %). Els principals conreus són els cereals, sobretot l'ordi i el blat (54 % del total conreat), la vinya (25 %), l'ametller (11 %) i l'avellaner (5 %). També s'hi conreen oliveres (760 ha) i diferents tipus de farratges (460 ha). La superfície ocupada per boscos és d'unes 11 750 ha.

La ramaderia, que havia tingut molta importància als vessants de les muntanyes de Prades i als altiplans de la Segarra i de l'alt Gaià, és en plena decadència. L'any 2003 se censaren 41 727 caps de bestiar porcí, 4 410 de boví, 8 774 d'oví i 643 de cabrum. També té importància l'avicultura. La indústria, molt important a la comarca, es concentrava l'any 2003 a Vimbodí, Montblanc i l'Espluga de Francolí; en destacaven les de transformació del metall i les agroalimentàries. També eren importants les indústries relacionades amb la construcció (els albastres, a Sarra), les químiques i les tèxtils.

Els fogatges del s. XIV donen a la comarca una densitat superior a la mitjana del Principat en aquells temps. En entrar al segle XVIII, la comarca tenia 7669 habitants, amb una densitat de 12 hab/km², lleugerament inferior a la mitjana. El conjunt es recuperà al llarg del segle esmentat i arribà, el 1787, a 19379 h (dels quals, 15199 de la Conca estricta), i la densitat passà a ser de 30 hab/km². El 1860 la població era de 30211 habitants. El màxim fou assolit el 1887, coincidint amb la plenitud del conreu de la vinya (61% dels conreus), amb

30592 hab. D'aleshores ençà s'inicià un descens demogràfic (28000 hab el 1900), que s'accentuà a partir dels seixanta, amb una forta emigració que afectà la major part de les poblacions, arran d'un èxode rural que colpí fortament aquestes zones del país. El 1995 la població de la comarca era de 18399 hab, xifra que el 1998 disminuï a 18258 h. El 2001 tingué un lleu augment (fins a 18766 hab), deixant la densitat de població al voltant dels 29 hab/km². A Montblanc, cap comarcal, hi vivien 7069 habitants el 2001, i només 4 municipis més passaven del miler: l'Espluga de Francolí (3934 hab), Santa Coloma de Queralt (3128 hab), Sarral (1686 hab) i Vimbodí i Poblet (1065 hab). Set municipis disminuïren la població respecte censos anteriors: Forès, Llorac, Passanant, Savallà del Comtat, Vallfogona de Riucorb, Vilanova de Prades i Vimbodí i Poblet.

La vall del Francolí constitueix el pas de la carretera de Tarragona a Lleida, que segueix la primitiva carrerada romana —la *via Aurèlia*— i el camí medieval, i entra a la comarca pel coll de l'Illa (590 m). La mateixa vall serveix també de pas a l'autopista de l'Ebre, que entra pel coll de Cabra; i és el pas del ferrocarril de Reus a Picamoixons i a Lleida, que entra pel congost de la Riba; aquestes tres vies, que canalitzen el tràfic entre les terres regades pel Segre i part d'Aragó amb el port de Tarragona, surten pel coll de Tarrés (500 m), a la comarca veïna de les Garrigues. La ruta que segueix el riu d'Anguera comunica amb l'alt Gaià a través del coll de Deogràcies (710 m), i amb Igualada pel coll d'Aguiló (720 m). El

El celler del Sindicat Agrícola de Barberà de la Conca, també conegut amb els noms de 'celler de dalt' o 'celler dels rics' (Font: cellers cooperatius.cat)

mercat essencial de la comarca és el de Montblanc, a la cruïlla dels camins i a la confluència del Francolí i del riu d'Anguera. Santa Coloma de Queralt atreu com a mercat el sector de la Segarra i de l'alt Gaià compresos a la Conca. Uns altres indrets d'atracció són l'Espluga de Francolí i Sarraí.

Apunts d'història

La Conca de Barberà és una de les comarques catalanes més clarament definides des del punt de vista històric; té un nom que ja era emprat al segle XVII. Nom que, curiosament, no prové de la seva capital, Montblanc, sinó d'un petit municipi —Barberà de la Conca— que ens els darrers temps ha tingut força presència als medis de comunicació.

A la comarca hi ha mostres de poblament, bé que escasses, de totes les èpoques prehistòriques des del neolític. El neolític dels sepulcres de fossa és conegut pels jaciments de Conesa i de Santa Coloma de Queralt. El sepulcre megalític del pla del bosc de la Sala (prop de Passanant) és la mostra més meridional de la cultura megalítica al Principat. Al límit de la comarca, entre Vilaverd i la Riba, la cova de Cartanyà ha donat mostres de vas campaniforme i, més tard, d'època *hallstättica*. Les coves del terme de Montblanc han estat

La muralla de Montblanc (Foto: J. Luque)

declarades Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO com a part de l'Art rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibèrica, i es poden visitar reproduccions, a mida natural, de les pintures al Centre d'Interpretació de l'Art Rupestre, també a Montblanc. Destacats objectes de l'edat del bronze han estat descoberts a l'Espluga de Francolí i també hi ha vestigis de poblament de les èpoques ibèrica i romana.

No queden vestigis del període de l'ocupació sarraïna; només alguns topònims, com pot ser el de Vimbodí. La conquesta cristiana s'inicià a l'alt Gaià al començament del s. XI, i hom disposà guàrdies (guàrdia dels Prats, d'Ermemir, dels Collots) i castells estratègicament. S'hi establiren les cases de Queralt i de Cervera i l'orde dels templers, els quals centraren llur acció colonitzadora a Barberà. L'orde del Cister, amb el monestir de Poblet (fundat a mitjan s. XII), impulsà també l'expandiment agrícola i ramader i l'establiment de molins, sobretot al llarg del Francolí, així com l'explotació de pedreres i mines. Contribuí també a la colonització el monestir de Santes Creus i algunes senyories particulars.

Montblanc es trobava en una situació privilegiada, el que aviat la va convertir en una localitat destacada. A la fi del segle XII disposava ja d'un lloc per a realitzar operacions comercials: el Mercadal. L'activitat comercial de la vila es va veure ampliada el segle següent a causa de la celebració de fires. El sector de les muntanyes de Prades formà part del comtat de Prades. Montblanc, Cabra i Sarraí foren de pertinença reial. Els templers (i els hospitalers com a llurs successors) estengueren llurs dominis per l'Espluga, Pira, Barberà, Vallverd i Biure. Poblet ho féu damunt Vallclara, Vimbodí, Prenafeta i l'Espluga; i Santes Creus, damunt la Guàrdia dels Prats i algunes localitats de l'alt Gaià. La resta del territori fou de jurisdicció baronial (Rocafort de Queralt, comtat de Santa Coloma, etc). El territori de la Conca formà part de la vegueria de Montblanc; tanmateix, Santa Coloma de Queralt i la seva rodalia formaven part de la de Cervera; i Vallclara, Vimbodí i Senat, de la de Lleida

Durant el segle XV la comarca es va veure afectada d'una manera negativa per la guerra contra el rei Joan II d'Aragó (1462-1472), la Guerra Civil Catalana. Moltes de les poblacions van ser atacades i saquejades per les tropes reials. La fi del conflicte va portar epidèmies i fam a la comarca, que va entrar en un període de decadència agreujat per un descens important de població. Durant la Guerra dels Segadors (1640-1652), les terres de la Conca de Barberà van ser fortament colpides. A més, una plaga de llagostes va assotar la comarca entre 1687 i 1688, provocant l'enfonsament econòmic de la zona. Durant la Guerra de Successió (1712-1714), la comarca sencera es va posicionar a favor de l'Arxiduc Carles i va ser presa, de forma definitiva, per les tropes borbòniques el 1713. Els decrets de Nova Planta van abolir la vegueria de Montblanc, que va passar a dependre del Corregiment de Tarragona. Al segle XVIII la comarca va començar a recuperar-se econòmicament amb l'inici de l'extensió de la vinya.

En la divisió comarcal decretada per la Generalitat de Catalunya el 1936, el partit judicial de Montblanc fou pres com a base de la comarca, llevat dels municipis de Prades, la Febró, Capafonts, Mont-ral, Vallfogona de Riucorb i Querol, però amb la inclusió del de Vilanova de Prades. Una llei del 1990 de modificació dels límits comarcals féu que Vallfogona de Riucorb se segregués de la Segarra i s'agregués a la Conca de Barberà.